

ПОБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ

З проголошенням Україною незалежності у 1991р. розпочались процеси державотворення, в основу яких було покладено формування і розвиток громадянського суспільства, свободи, суспільного добробуту і представницької демократії. Цілком зрозуміло, що утворення справжнього, дієздатного громадянського суспільства в нашій країні є нагальною проблемою. В той же час у суспільних процесах нині все поважніше місце посідає релігія і церква. Закон не відносить релігійні організації до числа громадських. Проте, функціонуючи в соціумі, вони з року в рік нарощують свій вплив. Не випадково найвищий ступінь довіри респондентів до державних та недержавних установ виявився щодо церкви та релігійних громад. Розвиток релігійного середовища країни свідчить про динамічне зростання кількості релігійних інституцій, збільшення населення, інтегрованого в різні види церковної діяльності, розширення соціальної сфери, де присутність церков і релігійних організацій є дедалі більш відчутною.

Особливе місце в українському суспільстві належить православ'ю – традиційній і найбільш чисельній релігії країни. Процес відродження православної церкви, церковний розкол, створення церковних інституцій трьох основних гілок українського православ'я відбувався водночас з процесами державотворення та побудови громадянського суспільства в Україні. Православна церква, незважаючи на її відокремленість від держави, відіграла значну роль у формуванні та функціонуванні політичної системи України. Її вплив на суспільство, у зв'язку з церковним розколом, мав не стабілізуючий характер, а скоріш навпаки. Тому аналіз місця церкви в побудові громадянського суспільства в Україні, окреслення основних проблем, які виникають в цій площині та перспектив їх усунення є важливим та актуальним для вивчення, оскільки ці процеси реально відбуваються.

Побудова громадянського суспільства в Україні тісно пов'язана з державотворчими процесами в нашій державі. Впродовж 1991 – 2011рр. було здійснено комплекс заходів щодо розвитку громадянського суспільства, утвердження ринкової економіки, демократизації громадсько-політичного життя, закладено фундамент нового державного устрою на принципах розподілу влади, відбулося становлення

парламентаризму й виконавчої вертикалі влади, незалежної судової системи та системи місцевого самоврядування [1, с.32]. Держава взяла на себе і законодавчо закріпила обов'язки перед релігійними організаціями. Зокрема, подолання негативних наслідків державної політики минулих часів щодо релігії та церкви, створення сприятливих умов для їх діяльності, захист прав та свобод віруючих, повага до традицій та внутрішніх настанов релігійних організацій, сприяння зміцненню порозуміння і терпимості між релігійними організаціями різних конфесій [2, с. 656]. Було створено правову базу державно-церковних відносин, яка відкрила можливості вільного розвитку всіх конфесій України.

Релігійні організації справляють помітний вплив на суспільне життя та державну політику. Традиційною для українців є православна церква. На протязі століть вона виступала консолідуючим фактором, проте в наш час вона скоріше роз'єднує українське суспільство. Це пов'язано з розколом українського православ'я, внаслідок якого утворилось три конфесії: Українська православна церква Московського патріархату, Українська православна церква Київського патріархату та Українська автокефальна православна церква [3, с. 32].

Розкол українського православ'я супроводжувався міжконфесійними конфліктами, в основному на майновому підґрунті, що вкрай негативно впливало на розвиток українського суспільства. Причини міжконфесійних і внутрішньоцерковних протистоянь досить глибоко коріняться в національному, релігійно-догматичному й історичному контексті. Значною мірою вони підсилені соціально-політичною й економічною ситуацією в країні. Звичайно, живлять їх й невіршені проблеми в життєдіяльності церков, боротьба за розподіл сфер впливу, поєднання релігійно-церковного чинника з етнічним та політичним.

Найбільш непримиренними є відносини між УПЦ МП та УПЦ КП, які набули характеру відкритого протистояння. Все більш поширеними стають так звані марші – хресні ходи кліру та віруючих з метою висловити свою думку та вимоги. Нетерпимість до віруючих інших віросповідань, образа релігійних почуттів прихильників інших конфесій, залучення до конфлікту великої кількості віруючих та духовенства – все це вкрай негативно позначається на загальному стані українського суспільства. Сучасна українська державна політика виходить з того, що органам влади заборонено підтримувати у конфліктах жодну з конфесій. Навпаки, влада стимулює прагнення до церковного єднання і готова здійснювати посередницькі функції в міжрелігійному

діалозі за умови вияву доброї волі до примирення церков-суперниць [4, с. 9]. В цій ситуації держава має можливість здійснити низку заходів.

В законотворчій сфері необхідно реальне відокремлення релігії від політики – принаймні щодо жорсткого припинення найбрутальніших виявів політизації релігійного життя, які подекуди набрали просто-таки нестерпних форм. Існує тенденція до формування регіонального законодавства щодо релігійних організацій. Деякі місцеві органи влади займають упереджену позицію і підтримують одні конфесії на шкоду іншим. Такі дії влади свідчать про невизначеність певних положень чинного законодавства про свободу совісті, що допускає їх неоднозначне трактування, а також порушення закону представниками місцевої влади.

Про міжконфесійне та міжцерковне порозуміння важко буде говорити до того часу, поки серед віруючих не утвердиться розуміння аномальності зіткнень на релігійному ґрунті, а у свідомості церковних ієрархів – відповідальність і справжня християнська позиція не візьме гору над амбіціями й корисливими розрахунками. Зрештою той шлях до миру, який судилося пройти церквам, ніхто інший, окрім них, а тим більше замість них, подолати не здатний.

Крім того, авторка вважає, що Україні необхідна власна Помісна церква. Об'єднання православних в Україні – процес непростий і тривалий, який, очевидно, завершиться утвердженням однієї Української православної церкви і одержанням нею автокефалії, яка рано чи пізно буде визнана Вселенською патріархією. Єдина Помісна церква усунула б протистояння на релігійному ґрунті, принаймні в українському православ'ї, сприяючи процесу утвердження громадянського суспільства в країні. Проте, не слід забувати, що ідея автокефалії викликає досить відмінну реакцію православних конфесій в Україні. Особливо непримириму позицію займає Українська православна церква, яка знаходиться в канонічній єдності з Московською патріархією і залишається найчисельнішою по кількості віруючих [5, с. 2].

Цілком зрозуміло, що держава об'єктивно зацікавлена в об'єднанні православних, але вона не може втручатися у внутрішньоцерковні справи. І скільки б не йшлося про те, що мир поміж мільйонами українських громадян не може бути суто внутрішньоцерковною справою, державні органи не мають повноважень засадити за стіл переговорів представників конфліктуючих сторін. Знову ж таки, цей шлях долати самим церквам.

Православні церкви приймають активну участь в формуванні та функціонуванні політичної системи України. Специфіку сучасних взаємовідносин релігії і політики в

Україні визначають дві взаємопов'язаних тенденції: глибока політизація церковного життя й не менш глибока релігізація політичного процесу. Тому в державно-управлінських відносинах в Україні назріла потреба ширшого представлення релігійного фактора. Відображення його в нормативно-правових актах сприятиме кращому задоволенню політичних інтересів усіх віруючих і конкретних релігійних громад, які виступають впливовими соціумами українського суспільства. Все це означає, що ефективний розвиток взаємовідносин релігії і влади у політичній площині можливий лише на основі глибокого особистісного підходу до вірувань і церковних організацій, особливо до українського православ'я, яке є традиційною і найбільш впливовою конфесією України.

Якщо розглядати громадянське суспільство як здатність окремих громадян або їх організованих груп мати вплив на прийняття державних рішень, контролювати та стимулювати державні органи влади до певних дій, то українська православна церква, яка, окрім божественної, має і людську природу, тобто є об'єднанням віруючих громадян, безумовно, таку здатність має. Церква шляхом активного співробітництва з владою намагається досягти прийняття таких державних рішень, які були б вигідними для неї, а, отже, і для власної пастви. У цьому плані церква, безперечно, є елементом громадянського суспільства.

Таким чином, в Україні намітився певний прогрес у цивілізованому визначенні місця й ролі релігійного аспекту в політико-владних відносинах. Це особливо важливо тому, що сьогодні досить частими є випадки суб'єктивної політизації релігійного життя. На тлі всіх негараздів українського державотворення релігійний фактор не став стабілізуючим, як очікували владні структури, а навпаки – загравання влади з окремими церквами призвело до загострення міжконфесійної ворожнечі. Усі три гілки українського православ'я опинились втягнутими в політичну боротьбу. На сьогоднішній день рівень конфліктності в релігійному середовищі вищий, ніж у суспільстві з цілому. Політизація сфери релігії справляє на останнє дестабілізуючий вплив. Нині, як ніколи, вирішення цих і багатьох інших проблем вимагає системності, досвіду і професіоналізму.

1. Пасько І., Пасько Я. Громадянське суспільство і національна ідея. Україна на тлі європейських процесів: компаративні нариси. – Донецьк: Східний видавничий дім, 1999. – 183 с.
2. Закон “Про свободу совісті та релігійні організації” // Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1991. – №25. – С. 656 - 666.
3. Любчик В. Церковно-державні та міжправославні відносини в Україні // Актуальні проблеми державно-церковних відносин в Україні. – К.: VIP, 2001. – С.53 – 62.
4. Дудар Н., Шангіна Л. Релігія і віра в житті українців // Національна безпека і оборона. – 2002. – №10. – С. 9 - 13.

5. Володимир, Митрополит. Церква намагається, щоб духом християнства були охоплені і верховні органи нашої влади, і наш народ // Вісник прес-служби УПЦ. – 2010. – №10. – С. 1 - 3.